

Fák ültetése épületek mellé.

Irta: Illés Nándor, m. kir. főerdőtanácsos.

Általánosan kedvelt szokás fákat ültetni az épületek mellé, részint árnyékadás miatt, részint szépség szempontjából. Tagadhatlan, hogy az épületek verőfényes oldalán álló fák árnyéka nyáron át kellemes, s a fáknak elhelyezése e célból rendszerint helyesen történik. Szépségi szempontból azonban gyakran követnek el hibát. Ami pedig az épületekre való figyelmet illeti, az már majd nem kivétel nélkül elmarad, nem képezi szigorú megfontolás és előrelátás tárgyát.

A szépségi szempont megkívánja azt, hogy az épületet környékező fák annak stylusával ellentétet képezzenek. A kertészek azt tartják, hogy az olyan, alacsonyabb épületekhez, a melyeknek körrajzát tulnyomóan egyenes vonalak alkotják, hosszúra nyult koronájú, illetve jegenye (piramidalis) alakú fák, karsu tornyu, csúcsives épületek mellé pedig domboru koronájú fák illenek legjobban.

Hogy ez igaz, szemekkel győződhetünk meg róla, ha délvidéki tájképeken a góth stylü lovagvárakat környező bükk vagy tölgyfák jó hatását élvezzük. Házfödelek és épületek egyenes vonalú s egyhangu sorát távolról tekintve kellemesen szakítja meg néhány közüle kiemelkedő jegenyefa. Budapesten a m. kir. államvasutak pályaházával szemben (a felszálló oldalon) a Csömöri uton, Szeiderhelm kertész négyszögletű ablaku, lapos fedelű házának elejét meglepő szépen és izlésesen díszíti két jegenye ákác (pyramidalis ákác). A városligetben a kiállítási palotára a város felől jövet tekintve (nyugati oldal) a szemnek igen jól esik az elébe ültetett fenyvek s a régebbi időből magasba emelkedő jegenyenyárfacsoport égbenyuló karsu alakja.

Viszont, keskeny csúcsives ablaku templomok mellett, különösen a magas, karcsu torony közelében a hársfa domboru koronájával oly jó behatást tesz, hogy szinte hiányzik a szemnek, ha nincsen ottan. Hegyes házfedelek között szintén jól áll a terebélyes fa. Falusi lakok előtt azért veszik ki magukat többnyire oly jól a gyömölcsfák.

A tájékra nézve is ugyanaz áll. Egyenes vonalakkal záródó tájképet is igen diszitenek a jegenyefák. Feltűnő az, ha valamely előttünk kitáguló völgy síkján, sőt az előtérben jegenyefák állanak, melyek a háttér egyhangu egyenes vonalát megszakítják. A mennyire diszitik azonban az ilyen helyeket egyes jegenyefák, vagy facsoportok, annyira tönkre teszik azok, ha tulságos mennyiségben fordulnak elő, a tájék képét. A dunántul síkjain számos példát lehet erre nézve látni. Keszthely vidékén a hévizi fürdő körül elterülő síkság örökös egyhangu jegenye-nyárfa soraival unalmassá válik, habár a környezet szép is.

A tájék közvetlen környezetével ellenben a fák alakjának összhangzásban kell állania. A lúczfenyő merev alakjával ez okból meredek sziklás hegyoldalokon nagy hatást tesz; míg a domboru koronájú tölgy és bükk a szelid hajlásu dombvidék alakjához illik.

Az elültetendő fák megválasztásánál a fönnebb előadottak után azok alakjára nagy gondot kell fordítani, hogy mind magához az épülethez s a környezethez hozzá illjenek, annak hatását emeljék, mind pedig a tájék szépségének emelésére jó hatással legyenek. Polgári lakaink építészeti stylusa ugyan nagyobbára olyan, melyhez a fennebiek szerint leginkább jegenye alaku fák illenének; figyelembe kell vennünk azonban a házfedelek hatását is az épületek korrajzára. Ez okból — mint fönnebb emlitém — falusi, sőt városi lakházaink elébe is számos esetben igen jól al-

kalmazhatunk domboru koronájú fákat. Maguk azonban a jegenyefák is izléssel keverhetők úgy, hogy az egyhangúság benyomása el legyen kerülve. Ez irányban felhasználható azok különböző alakja és lombozatának eltérő színezete. Jegenye nyárfa is többféle létezik. Van karsu, van terjedtebb koronázatu. Az első a közönséges olasz jegenye, a második a magyar jegenye (*Populus pyramidalis pannonica**), melynek ágai a törzsökből könyököt képezve indulnak ki. Ilyenféle fák láthatók pl. a m. kir. földmivelésügyi minisztérium palotája megett, a két faraktár sarkain. Ezen fák egyikének alakja épen közte áll a pyramidális és domboru korona alaknak. Szaporitása ez okból is érdemes. Jegenye alakuak azonban a fenyvek is, különösen fiatal korukban. A jegenye ákác, tölgy, szil mind színre, mind lombozatuk, mind koronájuk alakjára eltérnek egymástól. Ezenkívül a kertészek annyi mindenféle jegenye alaku fát tenyésztének, hogy van mód elég válogatni az alakokban, színekben, sőt a nagyra növésben is.

A jegenye fák alkalmazása nagyobb figyelmet érdemelne, mint az tényleg történik. Városok tereire is szól ez. Budapesten pl. a József téren az ott levő néhány jegenyeákác jó hatása buzdíthatna arra, hogy az Andrássy uti körtéren is ültessenek néhány nagyra növo jegenye nyárfát és tölgyfát. Már történt is ily irányban valami. A népszínház mellett és előtt a f. é. őszén ültetett egy-egy pyramidális tölgy ha megnő, előreláthatólag igen jól fogja kivenni magát.

Számos esetben domboru koronájú fák alkalmazását el nem lehet kerülni, a midőn t. i. árnyékos hely létrehozásáról van szó. Ez esetben is azonban eleget lehet tenni a

*) Valószínű azonban, hogy a nőnemű magyar s a hímű olasz jegenye egy és ugyanazon fajt képeznek.

szépség kivánalmainak is, ha a fönnebbiek figyelembe vételével mindenik fát a maga helyére téve, harmonikus keveréket hozunk létre. Vannak azonban terebélyes árnyék adó fák is, melyeknek koronája hosszúra nyult. Ilyen pl. a közönséges kőris, melyet a botanikusok excelsiornak neveznek. Vannak ugynevezett gúla alakú gyümölcsfák. Legjobb az épület vázlatrajzához oda rajzolni a fákat, s úgy itélni meg a majdan létre jövendő hatást.

A mi az épületekre való figyelmet illeti, azt kell eldönteni: milyen közel szabad a falhoz ültetni a fákat. Nagy, azaz terebélyes koronájú fa, ha majdan megnőtt, nem fog elférni ágaival a fal mellett, felső ágai szeles időben verdesik a ház fedelét, ősszel pedig telehullatják lombbal, s azzal is, ezzel is rongálják. Ez oknál fogva nem marad más hátra, mint ezen az oldalon az ágakat folytonosan levagdálni. Ennek következménye azonban az, hogy a fa koronája félszeggé válik, külső oldalán sulyosabb lesz, ennél fogva a fa kifelé dül, ekközben az épület alatt lévő gyökerei a falakat felfelé emelik, megrepesztik.

Ez okból az ültetésre megválasztott fánemet tanulmányozni kell arra nézve, hogy mennyire terjeszkednek ágai, gyökerei felnőtt korában oldal felé, s milyen magasra képes megnőni maga a fa, és fog az elültetendő helyen előreláthatólag felnőni.

Mert mennél magasabb a fa, annál inkább ingatja meg a szél; s ha már most gyökerei az épület alá futottak, azok is meginganak s meginognak velük a falak is, s annak következtében megrepedeznek; a mint azt figyelmes szemlélet mellett mindenütt észre lehet venni.

Mindezen okoknál fogva nagy, magasra felnövő és messze kiterjedő ágazatú fákat épületek falaihoz közel ültetni nem szabad. Mennél nagyobb termetű a fa felnőtt ko-

rában, annál távolabb kell azt ültetni a faltól. Erre a körülményre azonban vajmi kevesen figyelnek. Rendesen a fiatal fát nézik s nem gondolnak arra, hogy mivé fog fejlődni. Szembetűnő ez Budapest főváros utczáinak fásoránál is. 2—3 m széles járdák szélére is vannak nagyra növekvő fák ültetve, melyek nemcsak hogy első tétitik a lakásokat, eltakarják a cégztáblákat, hanem ágaikkal az ablakokat és falakat is nyomják. Például csak a Damjanich utcát említem meg, melynek fáai a megcsontítás folytán különben sem válnak diszére ezen, a városligetbe kiránduló közönség által erősen látogatott utcának. Hasonló hibát látni a lóversenytérrel szemben, a Csömöri-és Arena-ut sarkán, hol a platánfák 2 m-re a faltól és egymástól 2·5 m-re vannak ültetve. Miután a platánfa ágai rossz, kedvezőtlen helyen is egy-egy oldal felé 5—6 m-nyire kiterjeszkednek, előrelátható hogy ezen fák az említett helyen nem fognak elférni, a háznak ártani fognak s alig 10 esztendő múlva kénytelenek lesznek azokat eltávolítani. Miután ezen házban vendéglő van s a fákat a ház előtti térre a szabadban étkezni szerető közönség számára árnyékadásul ültették, sokkal okosabban tesznek vala, ha papir-szederfákat (*Broussonetia papirifera*) ültetnek oda, 3 méternyire a faltól és egymástól. Sokkal jobb, állandóbb árnyékot s rövidebb idő alatt kaptak volna, a fák sem szorongtak s az épületnek sem ártottak volna. Ezen állítás igazolására szolgálhatnának a Ferencz-József téren, a Deák és Széchenyi szobrok körül lévő papir-szeder fák. Az épület sarkát pedig egy *pyramidalis* fa nagyon jól diszitené.

Sok tekintetben segíteni lehet a fák okszerű megnyesésével is. Kellő időben és helyesen alkalmazott nyeséssel a fa koronájának alakját idomítani, s némi mértékben kiterjedését korlátozni lehet. Nyeséshez értő embereket kapni azonban vajmi nehéz. Hogy a kertészek ritkán értenek hozzá, azt megint

láttni lehet Budapest utczáinak fasorain. Rám a nyesök munkája minden esztendő tavaszán azt a benyomást teszi, hogy nyesnek, mert meg lettek bizva azzal; hanem hogy valamely ágat mely okból vágnak le, arról számot adni nem igen tudnának. Ha pedig tudnának, cselekvésük helytelenségét bizonyítanák be. Véleményem szerint nyesni minél kevesebbet kellene. Csak az oly ágakat volna szabad eltávolítani, melyek nem jó irányban indultak. Vastag ágak levágását csak rendkívüli esetekben kellene megengedni. A korona ritkításának rossz következményeit már gyümölcstenyész-tők is kezdik belátni, mert fattyu ágak — ugynevezett jég-ágak — képződnek, melyek a fát gyengítik s örökös nye-segetésre kényszerítenek. A természet pedig tudvalevőleg a legszebb koronákat hozza létre.

Arra a kérdésre kell még felelnem, hogy mily távol-ságra kell vagy szabad ültetni tehát az egyes faneemeket az épületek falától? Nem könnyű a feleletet megadni, mert kedvező talajon és körülmények között a fák nagyobbra növekednek, mint kedvezőtlenek között. Ez okból legjobb a közelségben található fák koronáit méregetni meg, s a szerzett tapasztalatok után indulni. Mindazonáltal hozzávető-leges tájékozásul álljanak itt a következők, a hol a fa-nemek után tett számok mindig az ágaknak egy oldalra való kiterjedését, vagyis a korona átmérőjének felét jelentik.

Legnagyobb növekednek: a kanadai nyár 6—14, a platánfa 10—12, fehér nyár 6—9, kőris 6—11, szil, tölgy 6—8, vadgesztenye 6—7, celtis 6—7, ákác 6—8, Gym-nocladus 7, juharok 6—10, hárs 6—7 *m*-re egy oldal felé.

Kisebbségben maradnak a korona alakjánál fogva: a gledics, catalpa, ailanthus, fekete nyár 5 *m*. Ugy szintén nem igen haladják meg az 5 *m*-t rosszabb talajon, a juharok, a pla-tánfa, hárs, szil, vadgesztenye, mezgés s hamvas éger.

Legkeskenyebb koronával birnak a jegenyefák, 1·5—2 m, melyeknél azonban a törzsök magassága s a gyökerek megszeterjedése kényszerít távolabb ültetésre, úgy hogy pl. a jegenye-nyárt 4 m-nél közelebb nem szabad ültetni a falhoz. Kisebb fák még: az *Eleagnus* (olaj fűz) 4—5, *Brussonetia* (papirszeder), virágos kőris (*Fraxinus ornus*) 3—5, *Köelreuteria* 4—5, nyír 3—4, *Catalpa* 3—4, *Prunus mahaleb* (saj meggy) 1·5—2, szomorú kőris és szil 4, *Crategus* (galagonya, fává felnevelve) 1·5—2, feketefenyő 3—4 m egyoldali kiterjedéssel.

A fönnebb említett nagy fáknak is vannak fajai, melyek kisebbek maradnak s fajrokonaikhoz képest koronájuk keskeny marad. Van pl. egy meglehetősen kicsinek maradó vékony ágazatu szil (*Ulmus tortuosa* Host. *microphylla* Wittgen). Ilyen a már fönnebb említett virágos kőris. Ilyen a havasi éger, az *Alnus barbata* C. A. Mey. *Alnus pubescens* Tausch. *Carpinus duinensis* Scop. *Quercus obtusifolia* Michx. *Quercus nigra* Willd. *Quercus imbricaria* Michx. *Quercus Phellos* L. *Salix caprea*, *Celtis occidentalis* L. és *Tournefortii* Lam. *Eleagnus angustifolia* L. és *Argentea* Parsch. *Hippophae rhamnoides* L. *Acer tataricum* L. *pensylvanicum* L. *spicatum* Lam. *monspeulanum* L. *Magnolia acuminata* L. és *conspicua* Salisb. *Tamarix africana* Poir. *Tilia pubescens* Ait. *Pavia rubra* Boerh. *Aesculus camea* Willd. *Rhamnus cathartica* és *frangula* L. *Rhus typhina* L. *Mespilus germanica* L. *Crategus monogyna* L. *Cr. Crus galli* L. *Cr. punctata* Jagn. *Cr. tomentosa* Du R. *Cr. sanguinea* Pall., *Cr. Coccinea* L. *Cr. cordata* Ait. *Cr. nigra* Waldst. Kit. *Cr. azarolus* L. *Pirus salicifolia* L. fil. *P. eleagnifolia* Pall. *P. amygdaliformis* Vill. *P. paradisiaca* L. *P. baccata* L. (A kertészek által ugynevezett paradicsom alma) *P. coronaria* L. *P. spectabilis* Ait. *Cydonia vulgaris* Pers. *Sorbus aria* Crantz. *Sorbus aucu-*

paria L. Amygdalus communis L. Persica vulgaris Mill. Prunus Armeniaca L. Pr. insititia L. Pr. domestica L. Pr. cerasifera Ehrh. Pr. Mahaleb L. Pr. padus L. Pr. virginiana L. Pr. serotina Ehrh. Cytisus Laburnum L. C. alpinus Mill. Robiniák kisebb fajai, Caragana arborescens Lam. Ugynevezett szomorú fák: kőris, szil, fűz stb.

Megjegyzendő azonban, hogy ezen fajok közül némelyek nagy bokrok, melyeket a szóban forgó célra fává kell nevelni, s gondosan kapálgatni, hogy erősebb törzset hajtsanak; némelyek ismét kis fák ugyan, de kedvező talajon 10—15 m magasra is felnövekednek. Ezen fanemek nevelése a kertészek részéről érdemes volna.

Egyesületi közlemények.

Az országos erdészeti egyesület 1890. évi december hó 20-án tartott rendes választmányi ülésének jegyzőkönyve:

Jelen voltak: Gróf Tiszta Lajos elnök ö exja, Bedő Albert első alelnök, Belházy Emil, Eleőd Jóska, Havas József, Illés Nándor, Kallina Károly, id. Luczenbacher Pál, Máday Izidor, Rutska Tivadar és Tiszta László választmányi tagok, Horváth Sándor titkár és Hantos János pénztárnok.

i. A pénztár állásáról a titkár a következő jelentést terjeszti elő:

Az egyesület bevételei folyó évi január 1-től kezdve a mai napig	41.640	frt	87	kr.
kiadásai ugyanezen idő alatt	32.068	"	07	"
tesznek ki, pénztári készlete tehát	9.572	frt	80	kr.